

УДК 336.143:334.722

DOI: 10.31732/2663-2209-2026-83-110-122

Дата надходження: 20.07.2026

Дата прийняття до друку: 20.09.09

Дата публікації: 30.09.2026

Ця робота ліцензується відповідно до [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

БЮДЖЕТНА СТРАТЕГІЯ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНСЬКОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ЕКОЛОГО-ЕНЕРГЕТИЧНИХ ВИКЛИКІВ

Сергій Петруха¹, Дмитро Коноваленко², Ніна Петруха³

¹Канд. екон. наук, доцент, професор кафедри транспорту і логістики Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна, e-mail: psv03051984@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8859-0724>

²Канд. екон. наук, докторант, Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна, e-mail: konovalenko270291@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6314-3525>

³Канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту в будівництві Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ, Україна, e-mail: nninna1983@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3805-2215>

BUDGET STRATEGY FOR SUPPORTING VETERAN BUSINESS UNDER ECOLOGICAL AND ENERGY CHALLENGES

Serhii Petrukha¹, Dmytro Konovalenko², Nina Petrukha³

¹Candidate of Economic Sciences (PhD in Economics), Associate Professor, Professor of the Department of Transport and Logistics, West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine, e-mail: psv03051984@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8859-0724>

²Candidate of Economic Sciences (PhD in Economics), Doctoral Student, West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine, e-mail: konovalenko270291@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6314-3525>

³Candidate of Economic Sciences (PhD in Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management in Construction Kyiv National University of Construction and Architecture, Kyiv, Ukraine, e-mail: nninna1983@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3805-2215>

Анотація. У статті обґрунтовані взаємовпливи і взаємозалежності між бюджетною стратегією, державною підтримкою суб'єктів господарювання та еколого-енергетичними викликами, які Україна має подолати на шляху до євроінтеграції, зокрема в частині всеосяжної імплементації положень Європейського зеленого курсу, а також формування підойм до забезпечення майбутньої європейсько-забарвленої економічної стійкості й резильєнтності економічних агентів вже на етапі раннього повоєнного відновлення. Доведено, що повномасштабна військова агресія РФ дуалізувала кризогенність у розвитку підприємництва забарвивши його, з одного боку, стрімким зростанням чисельності ветеранів російсько-української війни, а з іншого, скороченням кількості новоствореного ветеранського бізнесу. Провівши паралелі між цим і онтогенезом бюджетної стратегії підтримки ветеранського бізнесу встановлено, що бюджетна політика у цій царині перебуває на перетині фаз «піднесення» та «початку кризи», а враховуючи її низький рівень орієнтованості на необхідність забезпечення ветеранського бізнесу нового типу резильєнтності у відношенні до сучасних еколого-енергетичних викликів, має набрати нових антикризових ознак, які дозволять перейти їй до нового означення фази «піднесення». З цією метою у роботі здійснено компаративний аналіз змісту Бюджетної декларації за останні два програмні періоди (2026–2028 роки і 2027–2029 роки) у частині індикативних бюджетних маяків щодо підтримки ветеранського бізнесу, забезпечення його резильєнтності задля формування стержня економічної стійкості в умовах нової еколого-енергетичної нормальності й безпекової реальності в якій перебуває Україна. Вказаний стержень із позиції бюджетної стратегії утворює Середньостроковий план пріоритетних публічних інвестицій, однак бюджетний компонент який дозволив би знайти системні взаємовпливи і взаємозалежності між видатками на підтримку ветеранського бізнесу та вирішенням кризи в енергетиці – не виявлено. Для вирішення цього деструкту, на основі систематизації кращих світових практик, в роботі запропоновані й обґрунтовані підходи до змістовної актуалізації тексту Бюджетної декларації на нові бюджетні періоди, а також редизайну окремих бюджетних програм ключових головних розпорядників бюджетних коштів.

Ключові слова: ветеранський бізнес, бюджетна стратегія, резильєнтність, економічна політика, еколого-енергетична невизначеність, «зелене» відновлення, державна підтримка, бюджетна підтримка, реінтеграція ветеранів війни, державні (публічні) фінанси, інвестиції, публічні інвестиції.

Формул: 0; **рис.:** 1; **табл.:** 2; **бібл.:** 44

Abstract. *The article substantiates the mutual influences and interdependencies between the budget strategy, state support for economic entities, and the ecological and energy challenges that Ukraine must overcome on its path to European integration, in particular with regard to the comprehensive implementation of the provisions of the European Green Deal, as well as the formation of levers for ensuring future European-oriented economic sustainability and the resilience of economic agents already at the stage of early post-war recovery. It is proven that Russia's full-scale military aggression has dualized the crisis-generating nature of entrepreneurship development, colouring it, on the one hand, with a rapid increase in the number of veterans of the Russian-Ukrainian war and, on the other hand, with a reduction in the number of newly created veteran businesses. Drawing parallels between this and the ontogenesis of the budget strategy for supporting veteran business, it has been established that budget policy in this area is at the intersection of the "rise" and "onset of crisis" phases and, given its low orientation towards the need to provide veteran business with a new type of resilience with regard to contemporary ecological and energy challenges, must acquire new anti-crisis features that will allow it to move to a new definition of the "rise" phase. To this end, the paper provides a comparative analysis of the content of the Budget Declaration for the last two programme periods (2026–2028 and 2027–2029) in terms of indicative budget benchmarks for supporting veteran business and ensuring its resilience in order to form the core of economic sustainability under the new ecological and energy normality and the security reality in which Ukraine finds itself. From the standpoint of the budget strategy, this core is formed by the Medium-Term Plan of Priority Public Investments; however, no budget component has been identified that would make it possible to find systemic mutual influences and interdependencies between expenditures on supporting veteran business and resolving the crisis in the energy sector. To address this destructive gap, based on the systematization of the best world practices, the paper proposes and substantiates approaches to the substantive updating of the text of the Budget Declaration for new budget periods, as well as the redesign of individual budget programs of the key spending units.*

Keywords: *veteran business, budget strategy, resilience, economic policy, ecological and energy uncertainty, "green" recovery, state support, budget support, reintegration of war veterans, state (public) finances, investments, public investments.*

Formulas: 0; fig.: 1; tab.: 2; bibl: 44

Вступ. Повоєнне відновлення України відбуватиметься в системі координат, заданих євроінтеграційним вектором, тобто через призму всеосяжної імплементації положень Європейського зеленого курсу (European Commission, 2019) та виконання Плану України в межах інструменту Ukraine Facility (European Parliament & Council of the European Union, 2024), перетворюючи еколого-енергетичні виклики з внутрішньої проблеми відбудови на критерій відповідності майбутньому членству в Європейському Союзі. Це формує запит на ідентифікацію взаємовпливів і взаємозалежностей між бюджетною стратегією, державною підтримкою суб'єктів господарювання та еколого-енергетичними викликами як підойми забезпечення європейсько-забарвленої економічної стійкості й резильєнтності економічних агентів уже на етапі раннього повоєнного відновлення.

Повномасштабна військова агресія РФ дуалізувала кризогенність у розвитку вітчизняного підприємництва, з одного боку, стрімко зростає чисельність ветеранів війни – за даними Міністерства у справах ветеранів України, станом на жовтень 2025 року до Єдиного державного реєстру ветеранів війни як учасники бойових дій

внесено 1 326 552 особи, причому лише за 9 місяців 2025 року статус отримали ще 165 933 особи (Fakty.ICTV, 2025); після завершення війни з урахуванням членів родин ця кількість може зрости до 5–6 млн осіб (Petrukha, Klymenko, & Petrukha, 2024a; Petrukha, Klymenko, & Petrukha, 2024b; Ekonomichna pravda, 2024). З іншого боку, скорочується кількість новоствореного ветеранського бізнесу – дані Українського ветеранського фонду фіксують, що частка ветеранів, які провадять власну справу після проходження військової служби (8,31 %), є нижчою, ніж частка тих, хто мав бізнес до служби (12,18 %), а 30,95 % опитаних ветеранів перебувають у статусі безробітних (Ukrainskyi veteranskyi fond, 2024). Військова служба, відтак, не примножує, а частково руйнує підприємницький потенціал, що актуалізує необхідність цілеспрямованої державної підтримки реінтеграції ветеранів війни у підприємницьку діяльність.

Водночас функціонування ветеранського бізнесу дедалі більше детерміноване еколого-енергетичною турбулентністю, що формує нову еколого-енергетичну нормальність підприємницької діяльності. З початку повномасштабного вторгнення енергетична

інфраструктура України зазнала щонайменше 64 масованих ракетно-дронових атак (Akimova, Petrukha, & Akimov, 2026; Prykarpattia oblenerho, n.d.; Petrukha, 2026); довоєнна генеруюча потужність, що перевищувала 37 ГВт, до 2024 року скоротилася до менш ніж 14 ГВт (FP Analytics, 2025; Petrukha, 2026), а у 2025 році Україна спожила лише 64 % обсягу електроенергії порівняно з 2021 роком (Akimova, Petrukha, & Akimov, 2026; DiXi Group, n.d.; Petrukha, 2026). За оновленою оцінкою Світового банку (RDNA5, лютий 2026 року), пряма шкода економіці України перевищила 195 млрд. дол. США, з яких потреби відновлення енергетичного сектору становлять майже 91 млрд дол. США (World Bank, 2026; Petrukha, 2026). Для мікро- та малого ветеранського бізнесу це означає не лише загрозу переривання виробничих і торговельних процесів, а й додаткові витрати на автономне енергозабезпечення, непосильні без державної підтримки.

Отже, наукова і практична проблема полягає в тому, що взаємовпливи і взаємозалежності між бюджетною стратегією, державною підтримкою суб'єктів господарювання та еколого-енергетичними викликами залишаються системно неідентифікованими. Так, дві траєкторії державної політики – підтримка ветеранського підприємництва та забезпечення енергетичної й екологічної стійкості економіки, формуються переважно паралельно, без системного поєднання в межах середньострокової бюджетної стратегії держави, яку в Україні репрезентують Бюджетні декларації. З'ясування того, наскільки ці виміри взаємоузгоджені в чинних деклараціях і які показники доцільно в них імплементувати, має водночас наукову новизну та безпосереднє прикладне значення для вдосконалення бюджетного планування.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика бюджетної політики в умовах війни та повоєнного відновлення активно розробляється в науковій літературі. І. Чугунов, В. Макогон, М. Титарчук та Т. Крикун проаналізували

бюджетну політику України в умовах воєнного стану, обґрунтувавши пріоритетність поєднання фінансування оборони з підтримкою відновлення економіки (Chugunov, Makohon, Titarchuk, & Krykun, 2023). С. Опацька, А. Йогансен та К. Гордон концептуалізували війну як особливий, безстроковий тип кризи, що вимагає специфічних моделей антикризового управління бізнесом (Opatska, Johansen, & Gordon, 2024). А. Длігач та А. Ставицький на матеріалах опитування 696 підприємств емпірично підтвердили значущість цифровізації та адаптивності управління для стійкості українського мікро-, малого та середнього бізнесу під час війни (Dligach & Stavyskyu, 2024). К. Облуй та Р. Вороновська, спираючись на теорію організаційної ригідності перед загрозою (threat-rigidity) та ситуаційний підхід, показали, як українські компанії формують надлишковість ресурсів і стратегічну гнучкість в умовах затяжної кризи (Obloj & Voronovska, 2024).

У світовій літературі підприємництво ветеранів як самостійний предмет дослідження має усталену традицію. Так, М. Тіхіч, А. Прітчард та А. Маккелві простежили інституційне оформлення індустрії ветеранського підприємництва, показавши, як специфічний військовий досвід конвертується в підприємницькі компетентності та мережеві ресурси (Tihic, Pritchard, & McKelvie, 2026). А. Фіппс і В. Скіммігорн на основі порівняльного аналізу обстежень підприємців-ветеранів у США виявили статистично значущі відмінності мотивації, доступу до капіталу та виживаності бізнесу ветеранів порівняно з підприємцями без військового досвіду (Phipps & Skimmyhorn, 2025). Утім, ці розвідки виконані на матеріалі мирного часу і не враховують поєднання підприємницької реінтеграції ветеранів із системною енергетичною нестабільністю, характерною для української воєнної та повоєнної дійсності.

Теоретичним підґрунтям діагностики стану аналізованої бюджетної політики слугує концепція життєвого

циклу організаційних систем І. Адізеса, за якою розвиток будь-якої інституційної конструкції є послідовністю фаз зростання і старіння, а вчасне розпізнавання симптомів переходу між ними уможливорює застосування випереджальних антикризових управлінських впливів (Adizes, 1979). Екстраполяція цієї логіки на онтогенез бюджетної стратегії дозволяє оцінювати не лише статичний зміст програмних документів, а й фазу, в якій перебуває відповідна політика.

Безпосередньо на перетині ветеранського підприємництва та еколого-енергетичної резильєнтності бізнесу наукових праць інших авторів на сьогодні не виявлено, що зумовлює оперття на власні попередні напрацювання як на первинну емпіричну й концептуальну базу: у роботі (Petrukha, Konovalenko, & Petrukha, 2026) обґрунтовано фіскальні механізми адаптації ветеранського бізнесу до еколого-енергетичних викликів, у статті (Konovalenko, Kononenko, & Hubanov, 2026) розкрито специфіку функціонування ветеранського підприємництва в умовах енергетичної нестабільності, у працях (Petrukha, Klymenko, & Petrukha, 2024a; Petrukha, Klymenko, & Petrukha, 2024b; Petrukha, Oleksun, Petrukha, Nianko, & Kolomiiets, 2026; Petrukha, Petrukha, Miakota, Gubanov, & Miakota, 2026; Petrukha, Petrukha, Ortina, Stuzhuk, & Plakhotnii, 2026; Petrukha, Tripak, Petrukha, & Konovalenko, 2024) досліджено взаємозв'язок модернізації державних (публічних) фінансів і резильєнтності ветеранського бізнесу. Водночас жодна з наведених праць не аналізувала механізм імплементації еколого-енергетичного виміру підтримки ветеранського бізнесу через показники Бюджетної декларації України як ключового документа середньострокового бюджетного планування і не порівнювала дві останні декларації в цьому розрізі, що й визначає дослідницьку нішу цієї статті.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування взаємовпливів і взаємозалежностей між бюджетною стратегією, державною підтримкою

суб'єктів господарювання та еколого-енергетичними викликами в контексті євроінтеграційних зобов'язань України та розроблення на цій основі підходів до змістовної актуалізації Бюджетної декларації України. Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань: діагностувати фазу онтогенезу бюджетної стратегії підтримки ветеранського бізнесу; здійснити компаративний аналіз Бюджетних декларацій на 2026–2028 роки та 2027–2029 роки в частині індикативних бюджетних маяків підтримки ветеранського підприємництва й розвитку енергетики; систематизувати кращі світові практики поєднання підтримки ветеранського бізнесу з еколого-енергетичною повісткою; обґрунтувати підходи до актуалізації тексту Бюджетної декларації та редизайну бюджетних програм ключових головних розпорядників бюджетних коштів.

Результати дослідження. Бюджетна декларація на 2027–2029 роки, схвалена постановою Кабінету Міністрів України від 17.06.2026 № 793 (Kabinet Ministriv Ukrainy, 2026), є маяком середньострокової стратегії бюджетної політики держави. Документ побудовано за двома сценаріями – базовим (в основу покладено поступове зниження безпекових ризиків розпочинаючи із 2027 року) та сценарієм стійкості (продовження російсько-української війни з невинним нарощенням потреб сил безпеки і оборони). Видатки Міністерства у справах ветеранів України за декларацією зростають з 12,1 млрд грн у 2027 році до 25,7 млрд грн у 2029 році – найвищий відносний приріст серед соціально-гуманітарних напрямів – із фокусом на фінансуванні фахівців супроводу ветеранів, житлових програм і ветеранського підприємництва (Markuts, Marshalok, & Studennikova, n.d.). Доходи Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, кошти якого спрямовуються, зокрема, на гранти для створення чи розвитку власного бізнесу ветеранів, зростають з 21,6 млрд грн у 2026 році до

27,4 млрд грн у 2029 році (Markuts, Marshalok, & Studennikova, n.d.).

Водночас Середньостроковий план пріоритетних публічних інвестицій держави на 2027–2029 роки, який із позиції бюджетної стратегії утворює стержень економічної стійкості держави, із 270,9 млрд грн загального обсягу передбачає на енергетику 17,1 млрд грн (відновлення генерації, розвиток розподіленої та відновлюваної енергетики, модернізація мереж), тоді як на довкілля лише 0,6 млрд грн, найменшу частку з 18 пріоритетних напрямів (Ministerstvo ekonomiky Ukrainy, n.d.); бюджет Міністерства енергетики України при цьому скорочується з 21 млрд грн у 2026 році до 7,1 млрд грн у 2027 році (Konovalenko, Kononenko, & Hubanov, 2026; Government of the Republic of Croatia, n.d.). Підтримку ветеранського бізнесу деталізує Концепція Державної цільової програми з підтримки ветеранського підприємництва на 2026–2028 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.11.2025 № 1343-р) з орієнтовним обсягом фінансування 276,471 млн грн, що охоплює повний життєвий цикл ветеранського бізнесу – від реєстрації до масштабування (Kabinet Ministriv Ukrainy, 2025b). Однак ані декларації, ані Концепція не містять показника, який би прямо пов'язував підтримку ветеранського підприємництва з енергетичною чи екологічною складовою.

Бюджетна декларація на 2026–2028 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 27.06.2025 № 774) (Kabinet Ministriv Ukrainy, 2025a) у розділі щодо ветеранів декларує перехід від пільгового забезпечення до системи мотивацій і самореалізації, комплексну реабілітацію та підтримку зайнятості через гранти на бізнес (Herasymchuk, n.d.; Petrukha, Oleksun, Petrukha, Nianko, & Kolomiiets, 2026), проте так само в узагальненому вигляді, без кількісних індикаторів ветеранського підприємництва.

Макроекономічним підґрунтям розширення відповідних бюджетних програм є закладена в декларації на 2027–2029 роки траєкторія відновлення,

виражена у зростанні номінального ВВП з 11530,6 до 14952,3 млрд грн, пришвидшення реального приросту з 4,5 % до 6,7 %, скорочення дефіциту бюджету з 17,7 % до 5,5 % ВВП та зниження частки видатків на безпеку і оборону з 54,6 % до 37,5 % сукупних видатків (Markuts, Marshalok, & Studennikova, n.d.; Kabinet Ministriv Ukrainy, 2026; Petrukha, 2026; Petrukha, Oleksun, Petrukha, Nianko, & Kolomiiets, 2026; Petrukha et al., 2026). Саме це поступове вивільнення фіскального простору, за рахунок економічного зростання, консолідації дефіциту та зменшення частки оборонних видатків, створює передумови для фінансування структурних завдань, включно з обґрунтованою в цій статті інтеграцією. Порівняння ключових індикативних бюджетних маяків обох декларацій наведено в таблиці 1.

Результати порівняння засвідчують, що декларація на 2027–2029 роки фіксує зростання видатків як на потреби ветеранів (через Міністерство у справах ветеранів України і Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття), так і на розвиток енергетичної інфраструктури (у межах плану публічних інвестицій), проте ці напрями залишаються інституційно розділеними. Так, перший адмініструється Міністерством у справах ветеранів України, другий – Міністерством енергетики України та Міністерством економіки, довкілля та сільського господарства України, без єдиного наскрізного індикатора чи спільної бюджетної програми. Така розірваність є системною прогалиною, оскільки саме ветеранський бізнес, зосереджений здебільшого у прикордонних і постраждалих від бойових дій регіонах, потребує одночасного розв'язання завдань підприємницької реінтеграції та енергетичної автономності.

Крізь призму теорії життєвого циклу (Adizes, 1979; Ryzhakova, Petrukha, Petrukha, Krupelnyska, & Hudenko, 2022; Stender, Petrukha, Huz, Petrukha, & Nikolaienko, 2026) описана конфігурація

дає підстави діагностувати онтогенез перетині фаз «піднесення» та «початку бюджетної стратегії підтримки кризи». ветеранського бізнесу як перебування на

Таблиця 1

Порівняльна характеристика ключових показників Бюджетних декларацій України на 2026–2028 роки та 2027–2029 роки (базовий сценарій), релевантних темі дослідження

Назва показника	Бюджетна декларація на 2026–2028 роки	Бюджетна декларація на 2027–2029 роки
Реальне зростання ВВП, базовий сценарій	4,5 % у 2026 р.; 5,0 % у 2027 р.; 5,7 % у 2028 р.	4,5 % у 2027 р.; 5,3 % у 2028 р.; 6,7 % у 2029 р.
Номінальний ВВП, млрд грн	10 443,5 у 2026 р.; 13 471,7 у 2028 р.	11 530,6 у 2027 р.; 14 952,3 у 2029 р.
Дефіцит бюджету, базовий сценарій, % ВВП	9,9 % у 2026 р.; 5,2 % у 2027 р.; 3,8 % у 2028 р.	17,7 % у 2027 р.; 11,1 % у 2028 р.; 5,5 % у 2029 р.
Видатки на сектор безпеки і оборони, базовий сценарій, млрд грн	1817,1 у 2026 р.; 1439,1 у 2027 р.; 1383,6 у 2028 р.	2757,0 у 2027 р.; 2280,0 у 2028 р.; 1692,0 у 2029 р.
Частка видатків на безпеку і оборону в загальних видатках бюджету, %	не деталізовано	54,6 % у 2027 р.; 37,5 % у 2029 р.
Видатки Міністерства у справах ветеранів, млрд грн	не деталізовано, однак визначені якісні пріоритети – перехід до системи мотивацій, гранти на бізнес тощо	12,1 у 2027 р.; 25,7 у 2029 р.
Доходи Фонду загальнообов’язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття (у тому числі гранти на бізнес ветеранам), млрд грн	не деталізовано	21,6 у 2026 р.; 27,4 у 2029 р. (приріст на 26,8 %)
Мінімальна заробітна плата, грн	8 688 у 2026 р.; 9 374 у 2027 р.; 10 059 у 2028 р.	9 546 у 2027 р.; 10 377 у 2028 р.; 11 114 у 2029 р.
Граничний обсяг пріоритетних публічних інвестицій в енергетику, млрд грн	не виокремлено окремою сумою, однак енергетику визначено як один з 12 ключових секторів економіки для публічних інвестицій	17,1 з 270,9 загалом на 2027–2029 роки
Граничний обсяг пріоритетних публічних інвестицій у довкілля, млрд грн	не виокремлено окремою сумою	0,6 (найменша частка з 18 пріоритетних напрямів)
Бюджет Міністерства енергетики, млрд грн	21,0 у 2026 р.	7,1 у 2027 р.
Наскрізний показник виміру еколого-енергетичної резильєнтності ветеранського бізнесу	відсутній	відсутній

Джерело: складено авторами на основі (Herasymchuk, n.d.; Markuts, Marshalok, & Studennikova, n.d.; Petrukha, Petrukha, & Yakymchuk, 2026; Kabinet Ministriv Ukrainy, 2025a; Kabinet Ministriv Ukrainy, 2026; Kabinet Ministriv Ukrainy, 2025b; Ministerstvo ekonomiky Ukrainy, n.d.; Petrukha, Oleksun, Petrukha, Nianko, & Kolomiets, 2026; Petrukha, Petrukha, Miakota, Gubanov, & Miakota, 2026; Petrukha et al., 2026; Petrukha, Petrukha, Ortina, Stuzhuk, & Plakhotnii, 2026; Ryzhakova, Petrukha, Petrukha, Krupelnyska, & Hudenko, 2022; Stender, Petrukha, Huz, Petrukha, & Nikolaienko, 2026)

Про «піднесення» свідчить ухвалення Концепції Державної цільової послідовна інституціоналізація напряму – програми з підтримки ветеранського

підприємництва на 2026–2028 роки (Kabinet Ministriv Ukrainy, 2025b), випереджальне зростання видатків Міністерства у справах ветеранів України та закріплення ветеранського підприємництва серед пріоритетів обох аналізованих Бюджетних декларацій. Водночас накопичуються ознаки «початку кризи», оскільки підтримка не орієнтована на формування у ветеранського бізнесу резильєнтності нового типу – стосовно еколого-енергетичних викликів; наскрізний бюджетний компонент, який пов'язував би видатки на підтримку ветеранського бізнесу з подоланням кризи в енергетиці, відсутній; енергетичні інструменти для мікро- і малого бізнесу залишаються переважно донорськими й розрізненими.

За логікою антикризового управління життєвим циклом (Adizes, 1979), консервація такої конфігурації утримуватиме стратегію у фазі кризи, тоді як своєчасне набуття нових антикризових ознак – насамперед убудовування еколого-енергетичного компонента в індикативні бюджетні маяки декларації, забезпечить її перехід до нового означення фази «піднесення». Саме цьому підпорядковані запропоновані нижче підходи.

На підставі проведеного аналізу пропонується доповнити паспорти бюджетних програм Міністерства у справах ветеранів України та Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України (адміністратора грантових програм за напрямом зайнятості) новим результативним показником – часткою отримувачів грантів на ветеранський бізнес, кошти яких спрямовано на придбання енергоефективного обладнання, об'єктів розподіленої генерації або систем накопичення енергії.

Аргументом на користь реалістичності такого показника є вже наявний вітчизняний досвід, зокрема у кредитно-грантовій програмі «Енергогрант» за участю Європейського банку реконструкції та розвитку компенсація вартості енергоефективного обладнання для ветеранів, внутрішньо

переміщених осіб і мешканців деокупованих територій сягає 25 % проти 15 % для інших категорій клієнтів (Tsentr rozvytku «Chas zmin», n.d.). Також у межах пілотної освітньої програми «Сонячний РеСтарт 2025» 18 ветеранів війни та 13 внутрішньо переміщених осіб здобули професії монтажників і проектувальників сонячних електростанцій (Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy, n.d.). Проте ці ініціативи є розрізненими, здебільшого донорськими або відомчими, а не системно закладеними цільовими показниками бюджетної стратегії держави, що знижує їхню передбачуваність і масштабованість.

Систематизація кращих світових практик підтверджує доцільність системної інтеграції. У США мережа з 31 центру Veterans Business Outreach Center (Адміністрація малого бізнесу, SBA) забезпечує ветеранам консультування та доступ до капіталу, а програма SBA 7(a) Veterans Advantage – 100 % державну гарантію і скасування комісій для позик до 350 тис. дол. (U.S. Small Business Administration, n.d.); окремий енергетичний компонент забезпечують програма Міністерства сільського господарства США Rural Energy for America Program, що покриває до 50 % вартості сонячних енергетичних систем для малого бізнесу (United States Department of Agriculture, n.d.), та програма перепідготовки Solar Ready Vets Міністерства енергетики США (U.S. Department of Energy, n.d.). В Ізраїлі інкубатор «18x Elite Impact» для мобілізованих резервістів за підтримки Israel Innovation Authority забезпечив запуск близько 150 стартапів і залучення понад 15 млн дол. інвестицій (The Jerusalem Post, n.d.). У Хорватії функціонує модель «ветеранських кооперативів», у яких щонайменше дві третини членів становлять ветерани чи члени їхніх родин і які отримують безповоротну підтримку до 20 тис. євро на проєкт (у виняткових випадках до 22 тис. євро) (Government of the Republic of Croatia, n.d.). Порівняльну характеристику зазначених моделей наведено в таблиці 2.

Оскільки саме Бюджетна декларація є ключовим документом середньострокового бюджетного планування, а її змістове наповнення безпосередньо віддзеркалює пріоритети державної політики, нами сформульовано підходи до змістовної актуалізації її тексту,

які доцільно врахувати в її наступній ітерації, тобто на 2028–2030 роки, щоб надати поєднанню бюджетної підтримки ветеранського бізнесу та еколого-енергетичної резильєнтності системного характеру.

Таблиця 2

Порівняльна характеристика зарубіжних моделей державної підтримки ветеранського підприємництва з урахуванням еколого-енергетичного компонента

Країна / програма	Основний інструмент підтримки	Обсяг фінансування	Еколого-енергетичний компонент
США – SBA Veterans Business Outreach Center / SBA 7(a) Veterans Advantage	Консультування, менторство, пільгове кредитування (100 % державна гарантія для позик до 350 тис. дол.)	31 центр по країні; гранти на розширення мережі до 400 тис. дол. на організацію	Окремі програми USDA REAP (до 50 % вартості сонячних систем) та DOE Solar Ready Vets
Ізраїль – «18x Elite Impact»	Бізнес-інкубація мобілізованих резервістів, менторство, доступ до інвесторів (за підтримки Israel Innovation Authority)	Близько 150 стартапів; понад 15 млн дол. залучених інвестицій	Відсутні
Хорватія – ветеранські кооперативи	Безповоротна фінансова підтримка, навчання, кредити та співфінансування	До 20 тис. євро на проєкт (у виняткових випадках до 22 тис. євро)	Відсутні

Джерело: складено авторами на основі (Akimova, Petrukha, & Akimov, 2026; Government of the Republic of Croatia, n.d.; The Jerusalem Post, n.d.; Petrukha, 2026; Petrukha, Petrukha, Hudenko, & Hudenko, 2024; Petrukha, Oleksun, Petrukha, Nianko, & Kolomiets, 2026; United States Department of Agriculture, n.d.; U.S. Department of Energy, n.d.; U.S. Small Business Administration, n.d.)

Найголовніше – у розділі декларації, присвяченому ветеранам, доцільно закріпити формулювання про те, що підтримка зайнятості й підприємництва ветеранів здійснюється з урахуванням завдань енергетичної та екологічної стійкості економіки, а не лише як автономний соціальний напрям політики.

Не менш важливим є уточнення Середньострокового плану пріоритетних публічних інвестицій, зокрема у межах статті «Енергетика» (17,1 млрд грн на 2027–2029 роки) доцільно виокремити піднапрямок «розподілена генерація та енергоефективність для суб'єктів мікро- і малого підприємництва, у тому числі ветеранського бізнесу» з орієнтовною часткою не менше 5–7 % обсягу статті.

Окремої уваги заслуговує редизайн паспортів бюджетних програм головних розпорядників – Міністерства у справах

ветеранів України та Міністерства економіки, докільля та сільського господарства України до яких доцільно запровадити спільний результативний показник якості, тобто частку отримувачів грантів на ветеранський бізнес, кошти яких спрямовано на енергоефективне обладнання, об'єкти розподіленої генерації чи системи накопичення енергії, з цільовим значенням, що поступово зростає (орієнтовно від 10 % у перший рік дії до 20–25 % надалі, за аналогією з підвищеною ставкою компенсації програми «Енергогрант» (Tsentri rozvytku «Chas zmin», n.d.; Petrukha, 2026)).

Варто також розглянути виокремлення в межах Концепції Державної цільової програми з підтримки ветеранського підприємництва на 2026–2028 роки (Kabinet Ministriv Ukrainy, 2025b) окремого напрямку фінансування еколого-

енергетичної складової ветеранського бізнесу з визначенням його орієнтовного обсягу в наступних бюджетних періодах.

Завершальним елементом є щорічна публічна звітність Міністерства у справах ветеранів України та Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України про досягнення зазначеного показника на порталі «Прозорий бюджет», що уможливить транспарентність й підзвітність громадськості за виконання цього напряму політики.

Реалізація перелічених пропозицій навіть частково засвідчить, що держава розглядає підтримку ветеранського бізнесу та еколого-енергетичну резильєнтність не як паралельні, а як взаємопов'язані складові єдиної бюджетної стратегії повоєнного відновлення.

Узагальненням результатів дослідження є авторська концептуальна модель, сутність якої полягає не у створенні нового окремого документа стратегічного планування, а в послідовному проведенні одного наскрізного показника через три вже наявні рівні бюджетного процесу України, тобто текстову частину Бюджетної декларації, паспорти бюджетних програм головних розпорядників коштів і систему публічної звітності про виконання бюджету.

Таким чином модель охоплює чотири взаємопов'язані кроки, змістовно розкриті в наведених вище пропозиціях, а саме доповнення текстової частини «ветеранського» розділу декларації; виокремлення в Середньостроковому плані пріоритетних публічних інвестицій піднапряму розподіленої генерації та енергоефективності для ветеранського мікро- і малого бізнесу (Ministerstvo ekonomiky Ukrainy, n.d.); запровадження спільного результативного показника в

паспортах бюджетних програм Міністерства у справах ветеранів України (адміністратора Концепції відповідної державної цільової програми (Kabinet Ministriv Ukrainy, 2025b)) та Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України; щорічне оприлюднення значення цього показника на порталі «Прозорий бюджет».

Емпіричним підґрунтям моделі слугують диференційовані ставки компенсації для ветеранів у програмі «Енергогрант» (Tsentr rozvytku «Chas zmin», n.d.), пілотний досвід «Сонячного РеСтарту» (Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy, n.d.) та зарубіжна практика прямого поєднання підтримки малого бізнесу з енергетичною повісткою – програми USDA REAP і DOE Solar Ready Vets (United States Department of Agriculture, n.d.; U.S. Department of Energy, n.d.). Принципово, що імплементація має відбуватися саме через паспорти бюджетних програм, а не через одноразову декларативну згадку, оскільки Бюджетна декларація схвалюється щороку і визначає рамки одразу на три бюджетні періоди (Kabinet Ministriv Ukrainy, 2025a; Kabinet Ministriv Ukrainy, 2026), тож якщо цільовий показник не буде закладено вже в наступному циклі планування, вікно можливостей для системної інтеграції відсунеться щонайменше на рік. Запропонована модель узгоджується з чинним програмно-цільовим методом бюджетування, який і без того вимагає визначення результативних показників для кожної бюджетної програми, а отже не потребує створення нових інституційних процедур – лише уточнення змісту наявних.

Графічну візуалізацію запропонованої моделі, яка узагальнює описаний механізм у вигляді послідовної покрокової схеми, наведено на рисунку.

Рис. 1. Модель інтеграції еколого-енергетичного компонента до бюджетного стратегування підтримки ветеранського бізнесу

Джерело: розроблено авторами на основі (Tsentru rozvytku «Chas zmin», n.d.; Kabinet Ministriv Ukrainy, 2026; Kabinet Ministriv Ukrainy, 2025b; Ministerstvo ekonomiky Ukrainy, n.d.; Petrukha, 2026).

Висновки. Проведене дослідження підтвердило дуалізацію кризогенності розвитку вітчизняного підприємництва внаслідок військової агресії РФ, виражене у зростанні чисельності ветеранів за одночасного скорочення новоствореного ветеранського бізнесу, та діагностувало перебування бюджетної стратегії його підтримки на перетині фаз «піднесення» і «початку кризи». Верифіковано й тезу про інституційну розрізненість двох траєкторій державної політики, тобто Бюджетні декларації на 2027–2029 роки і на 2026–2028 роки містять окремі, зростаючі за обсягом положення щодо підтримки ветеранів (зокрема їхньої зайнятості й підприємництва) та щодо розвитку енергетичної інфраструктури, проте не мають жодного наскрізного показника, який би системно поєднував ці напрями в межах єдиної бюджетної програми. Концепція Державної цільової програми з підтримки ветеранського підприємництва

на 2026–2028 роки закладає інституційну основу комплексної підтримки бізнесу ветеранів, однак так само не враховує еколого-енергетичного виміру необхідності забезпечення його резильєнтності.

З метою нівелювання цього розроблено авторську концептуальну модель наскрізної інтеграції еколого-енергетичного компонента резильєнтності через три наявні рівні бюджетного процесу – текстову частину Бюджетної декларації, паспорти бюджетних програм головних розпорядників бюджетних коштів і систему публічної звітності. На основі цієї моделі та систематизації кращих світових практик (насамперед американських програм REAP і Solar Ready Vets) обґрунтовано підходи до змістовної актуалізації Бюджетної декларації та редизайну бюджетних програм ключових головних розпорядників бюджетних коштів. Зокрема, запропоновано закріпити в паспортах

бюджетних програм Міністерства у справах ветеранів України та Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України цільову частку коштів грантових програм ветеранського бізнесу, спрямовану на енергоефективне обладнання та об'єкти розподіленої генерації; поширити підвищену ставку компенсації (за аналогією з програмою «Енергогрант») з донорського на бюджетний рівень фінансування; масштабувати пілотні програми перепідготовки ветеранів за професіями відновлюваної енергетики до рівня системної державної програми; запровадити в наступній ітерації Бюджетної декларації окремий результативний показник частки енергетично резильєнтного ветеранського бізнесу зі щорічною публічною звітністю на порталі «Прозорий бюджет». Реалізація цих підходів не лише перетворить наявні розрізнені 33 інструменти на цілісний елемент бюджетної стратегії повоєнного

«зеленого» відновлення, а й наблизить бюджетну політику України до цілей Європейського зеленого курсу та зобов'язань у межах інструменту Ukraine Facility.

Водночас запропоновані цільові орієнтири, зокрема 5–7 % статті «Енергетика» і 10–25 % частки грантоотримувачів, мають експертний характер і потребуватимуть калібрування за результатами перших бюджетних циклів та врахування оновлених макроекономічних прогнозів, з огляду на безпекову ситуацію, на яких побудовані відповідні Бюджетні декларації. Відтак перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням методики кількісного обґрунтування оптимальної частки цільового фінансування еколого-енергетичної складової у грантових програмах ветеранського бізнесу, а також з аналізом регіональної специфіки такої підтримки для прикордонних і деокупованих територій.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів, який міг би вплинути на результати дослідження або публікацію статті.

Фінансування. Дослідження виконано авторами самостійно, без зовнішнього фінансування.

Етична заява. Дослідження проведено з дотриманням етичних стандартів наукових публікацій; воно не передбачало участі людей або тварин і не потребувало окремого етичного схвалення.

Декларація про використання ІІІ. Інструменти штучного інтелекту використовувалися виключно для технічного оформлення списку літератури та перевірки відповідності рукопису технічним вимогам журналу. Усі результати перевірено авторами, які несуть повну відповідальність за зміст статті.

Внесок авторів. Автори зробили рівний внесок у проведення дослідження та підготовку статті.

Література:

- Adizes, I. (1979). Organizational passages – diagnosing and treating lifecycle problems of organizations. *Organizational Dynamics*, 8(1), 3–25. doi: 10.1016/0090-2616(79)90001-9
- Akimova, L. M., Petrukha, N. M., & Akimov, O. O. (2026). Public management of energy security: Economic instruments for adaptation to EU standards. *Efficiency of Public Administration*, 2(87), 62–71. doi: 10.36930/508708
- Chugunov, I., Makohon, V., Titarchuk, M., & Krykun, T. (2023). The budget policy of Ukraine under martial law. *Public and Municipal Finance*, 12(1), 1–11. doi: 10.21511/pmf.12(1).2023.01
- DiXi Group. (n.d.). U 2025 rotsi Ukraina spozhylyshe 64 % vid obsiahu elektroenerhii 2021 roku [In 2025, Ukraine consumed only 64 % of the electricity volume recorded in 2021]. Retrieved from <https://dixigroup.org/u-2025-rotsi-ukrayina-spozhylyshe-64-vid-obsyagu-elektroenergiyi-2021-roku/>
- Dligach, A., & Stavitskyi, A. (2024). Resilience factors of Ukrainian micro, small, and medium-sized business. *Economies*, 12(12), 319. doi: 10.3390/economies12120319
- Ekonomichna pravda. (2024, May 27). Pislia zavershennia viiny kilkist veteraniv zroste do 5–6 milioniv osib – Minveteraniv [Following the end of the war, the number of veterans will increase to 5–6 million

- people – Ministry of Veterans Affairs]. Retrieved from <https://epravda.com.ua/news/2024/05/27/714276/>
7. European Commission. (2019). The European Green Deal: Communication from the Commission, COM(2019) 640 final. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52019DC0640>
8. European Parliament, & Council of the European Union. (2024). Regulation (EU) 2024/792 of 29 February 2024 establishing the Ukraine Facility. Official Journal of the European Union, L series. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/792/oj>
9. Fakty.ICTV. (2025). Skilky UBD v Ukraini: dani Minveteraniv [How many combat veterans are there in Ukraine: data from the Ministry of Veterans Affairs]. Retrieved from <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20251008-skilky-ubd-v-ukrayini-dani-minveteraniv/>
10. FP Analytics. (2025, November 11). Investing in energy security: Ukraine's path to reconstruction. Foreign Policy. Retrieved from <https://fpanalytics.foreignpolicy.com/2025/11/11/investing-energy-security-ukraine/>
11. Government of the Republic of Croatia. (n.d.). Croatian veterans cooperatives. Retrieved from <https://gov.hr/en/croatian-veterans-cooperatives/966>
12. Herasymchuk, I. (n.d.). Analiz polozhen Biudzhethnoi deklaratsii Ukrainy na 2026–2028 roky [Analysis of provisions of Ukraine's Budget Declaration for 2026–2028]. Prohrama Polaris / Vseukrainska asotsiatsiia OTH. Retrieved from <https://www.decentralization.ua/news/19813>
13. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2025a). Pro skhvalennia Biudzhethnoi deklaratsii na 2026–2028 roky: postanova vid 27.06.2025 № 774 [On approval of the Budget Declaration for 2026–2028: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 774]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/774-2025-ri>
14. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2025b). Pro skhvalennia Kontseptsii Derzhavnoi tsilovoi prohramy z pidtrymky veteranskoho pidpriemnytstva na 2026–2028 roky: rozporiadzhennia vid 26.11.2025 № 1343-r [On approval of the Concept of the State Targeted Program for supporting veteran entrepreneurship for 2026–2028: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1343-r]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/1343-2025-p>
15. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2026). Pro skhvalennia Biudzhethnoi deklaratsii na 2027–2029 roky: postanova vid 17.06.2026 № 793 [On approval of the Budget Declaration for 2027–2029: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 793]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/793-2026-ri>
16. Konovalenko, D. V., Kononenko, I. M., & Hubanov, O. V. (2026). Veteran entrepreneurship under conditions of ecological and energy uncertainty. *Agrosvit*, 7, 229–240. doi: 10.32702/2306-6792.2026.7.229
17. Markuts, Y., Marshalok, T., & Studennikova, I. (n.d.). Otsinka Biudzhethnoi deklaratsii na 2027–2029 roky: tendentsii, prohnozy, zminy polityky [Evaluation of the Budget Declaration for 2027–2029: trends, forecasts, and policy changes]. VoxUkraine. Retrieved from <https://voxukraine.org/otsinka-byudzhethnoi-deklaratsiyi-na-2027-2029-roky-tendentsiyi-prognozy-zminy-polityky>
18. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy. (n.d.). Serednostrokovyi plan priorytetnykh publichnykh investysii derzhavy na 2027–2029 roky [Medium-term plan of priority public investments of the state for 2027–2029]. Retrieved from <https://me.gov.ua/view/a9b90b15-d06c-4bed-9542-dffb8580f16b>
19. Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy. (n.d.). «Soniachnyi ReStart 2025»: veterany viiny zdobuly novi profesii u sferi soniachnoi enerhetyky [«Solar ReStart 2025»: war veterans acquired new professions in the solar energy sector]. Retrieved from <https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/sonyachniy-restart-2025-veterani-viyni-zdobuli-novi-profesii-u-sferi-sonyachnoi-energetiki>
20. Oblój, K., & Voronovska, R. (2024). How business pivots during war: Lessons from Ukrainian companies' responses to crisis. *Business Horizons*, 67(1), 93–105. doi: 10.1016/j.bushor.2023.09.001
21. Opatska, S., Johansen, W., & Gordon, A. (2024). Business crisis management in wartime: Insights from Ukraine. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 32(1), e12513. doi: 10.1111/1468-5973.12513
22. Petrukha, N. (2026). Investment support reconfiguration and resilience formation of agri-enterprises within the bioeconomic paradigm of the new security reality: Methodology, diagnostics, modelling. Kyiv: Akadempriodyka. doi: 10.15407/akademperiodyka.583.430
23. Petrukha, N., Klymenko, K., & Petrukha, S. (2024a). Economy and public finances – the phenomenon of Ukrainian indomitability. *Science Notes of KROK University*, 2(74), 42–55. doi: 10.31732/2663-2209-2024-74-42-55
24. Petrukha, N., Klymenko, K., & Petrukha, S. (2024b). Ukrainian invincibility – sustainability of public finances in the conditions of war. *Science Notes of KROK University*, 3(75), 56–72. doi: 10.31732/2663-2209-2024-75-56-72
25. Petrukha, N., Oleksun, N., Petrukha, S., Nianko, V., & Kolomiets, Y. (2026). Financial stability: From preservation to protection. *OIDA International Journal of Sustainable Development*, 137–150. doi: 10.64211/oidaijsd190212
26. Petrukha, N. M., Petrukha, S. V., Hudenko, B. O., & Hudenko, O. D. (2024). The Policy of Heroes – a new philosophy of veteran business. *Business Inform*, 1(552), 392–404. doi: 10.32983/2222-4459-2024-1-392-404
27. Petrukha, N. M., Petrukha, S. V., & Yakymchuk, A. V. (2026). The bioeconomic imperatives and ESG conceptualization of agrarian enterprise management. *Business Inform*, 4, 302–317. doi: 10.32983/2222-4459-2026-4-302-317
28. Petrukha, S., Konovalenko, D., & Petrukha, N. (2026). Fiscal mechanisms for adapting veteran business to environmental and energy challenges. *Economics*,

- Finance and Management Review, 2(26), 46–58. doi: 10.36690/2674-5208-2026-2-46-58
29. Petrukha, S., Petrukha, N., Miakota, R., Gubanov, V., & Miakota, M. (2026). Public finance and debt policy in the context of modernization of the EU economic policy. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 68(3), 60–72. doi: 10.55643/fcaptp.3.68.2026.5221
30. Petrukha, S., Petrukha, N., Mykolaichuk, M., Yefimenko, L., Bortniak, K., & Kononenko, I. (2026). Digital transformation of the budget process in public administration system: Global trends and national priorities. *Aposta: Revista de Ciencias Sociales*, 113(22), e1058. doi: 10.23900/ra.Ed.Esp.v24i113.1058
31. Petrukha, S., Petrukha, N., Ortina, G., Stuzhuk, R., & Plakhotnii, D. (2026). Public management of sustainable finance: Digital transformation and legal challenges. *Democratic Governance*, 19(1), 20–32. doi: 10.56318/dg/1.2026.20
32. Petrukha, S. V., Tripak, M. M., Petrukha, N. M., & Konovalenko, D. V. (2024). Modernization of public finances and resilience of veteran business. *The Problems of Economy*, 3, 249–260. doi: 10.32983/2222-0712-2024-3-249-260
33. Phipps, A., & Skimmyhorn, W. (2025). Entrepreneurship among veterans: Comparative evidence from recent surveys. *International Small Business Journal*, 43(1), 76–95. doi: 10.1177/02662426241278216
34. Prykarpattia oblenerho. (n.d.). Chotyry roky povnomasshtabnoi viiny ta 64 masovani ataky na enerhetyku: osnovni tsyfry [Four years of full-scale war and 64 large-scale attacks on the energy sector: key figures]. Retrieved from <https://oe.if.ua/uk/articles/69a18586823e83d98d987c3f>
35. Ryzhakova, G., Petrukha, S., Petrukha, N., Krupelnyska, O., & Hudenko, O. (2022). Agro-food value added chains: Methodology, technique and architecture. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 45(4), 385–395. doi: 10.55643/fcaptp.4.45.2022.3809
36. Stender, S., Petrukha, N., Huz, M., Petrukha, S., & Nikolaienko, D. (2026). Integration of artificial intelligence technologies into financial risk forecasting in the agricultural sector. *Periodicals of Engineering and Natural Sciences*, 14(1), 57–66. doi: 10.21533/pen.v14.i1.1528
37. The Jerusalem Post. (n.d.). Israeli reservists launch startups through new entrepreneurship initiative. Retrieved from <https://www.jpost.com/business-and-innovation/tech-and-start-ups/article-895682>
38. Tihic, M., Pritchard, A., & McKelvie, A. (2026). The emergence and impact of the military veteran entrepreneurship industry. *Small Business Economics*, 66(2), 737–751. doi: 10.1007/s11187-025-01133-z
39. Tsentr rozvytku «Chas zmin». (n.d.). Do 25 % kompensatsii: kredytno-hrantova prohrama dlia prydbannia enerhoefektyvnogo obladnannia «Enerhohrant» [Up to 25 % compensation: credit and grant program for the purchase of energy efficient equipment «Energy grant»]. Retrieved from <https://chaszmin.com.ua/do-25-kompensatsiyi-kredytno-grantova-programa-dlya-prydbannya-energoefektyvnogo-obladnannya-energogrant>
40. Ukrainskyi veteranskyi fond. (2024). Aktualni potreby ta bachennia mozhlyvostei dlia kariernoho i profesiinoho zrostannia veteraniv [Current needs and vision of opportunities for the career and professional growth of veterans]. Retrieved from <https://veteranfund.com.ua/analitics/aktualni-potreby-ta-bachennia-mozhlyvostey-dlia-kar-iernoho-i-profesiynoho-zrostannia-veteraniv/>
41. United States Department of Agriculture. (n.d.). Rural Energy for America Program (REAP). Retrieved from <https://www.rd.usda.gov/programs-services/energy-programs/rural-energy-america-program-renewable-energy-systems-energy-efficiency-improvement-guaranteed-loans-17>
42. U.S. Department of Energy. (n.d.). Solar Ready Vets Program. Retrieved from <https://www.energy.gov/eere/solar/solar-ready-vetsr-pilot-program>
43. U.S. Small Business Administration. (n.d.). Veterans Business Outreach Center (VBOC). Retrieved from <https://www.sba.gov/local-assistance/resource-partners/veterans-business-outreach-center-vboc-program>
44. World Bank. (2026, February 23). Updated Ukraine recovery and reconstruction needs assessment released. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2026/02/23/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released>